

میرویس خان هوتکی (جورج واشنگتن افغانستان) چگونه نقشه سیاسی منطقه را برای ابد تغییر داد!

این مقاله را به مناسبت تجلیل از ۳۱۷مین سالگرد قیام پیروزمند ۲۱ اپریل سال ۱۷۰۹م میرویس خان هوتکی که تهداب افغانستان مستقل را بنیاد نهاد تقدیم میکنم.

متأسفانه برای سالهای طولانی نقش میرویس خان هوتکی در ایجاد پایه های دولت افغانستان کمرنگ نشان داده شده است. بعضی ها که داد از وطن دوستی نیز میزنند و ادعای تحقیق در تاریخ این سرزمین را دارند قیام میرویس خان را با برچسب های "قیام محلی" کوچک جلوه میدهند. اما کوشش برای کم کردن و بی اهمیت نشان دادن نقش میرویس خان هوتکی در طرد سلطه بیگانگان از این سرزمین، کسب استقلال واقعی این خاک، و مقام والای ایشان در ایجاد پایه های یک دولت مستقل ملی افغانها که بالاخره به قیادت احمد شاه ابدالی به افغانستان معاصر منجر گردید، یک خیانت عظیم در تاریخ نویسی ملی افغانها خواهد بود. علاوه بر این اشخاص با ایجاد ابهام در موضوع ساعت، روز، ماه و سال قیام میرویس خان و مسایلی از این قبیل، در

یک کوشش مذبحانه برای تخریب این روز تاریخی در حافظه تاریخی افغانها و تخریب مقام میرویس خان هستند.

حقایق تاریخی کدامها اند؟

تاریخ کشته شدن گرگین خان:

• گرگین خان (جورج یازدهم)، والی گرجی تبار صفوی در قندهار، در ۲۱ اپریل ۱۷۰۹ میلادی کشته شد (سر جان ملکم، تاریخ ایران (The History of) این کتاب در سال ۱۸۱۵م در لندن چاپ شد).

نحوه کشته شدن او دقیقاً مطابق با نقشه‌ای بود که میرویس خان چیده بود. در آن روز، اکثر نیروهای گرجی تحت فرماندهی برادرزاده گرگین خان، الکساندر، برای سرکوب شورشیان از قندهار خارج شده بودند. میرویس خان از این فرصت استفاده کرده و گرگین خان را به یک ضیافت در اقامتگاه شخصی خود در کوکران، در حومه قندهار، دعوت کرد. در همین ضیافت بود که میرویس خان و یارانش، گرگین خان را به قتل رساندند.

نقش میرویس خان در این واقعه:

نقش میرویس خان در این پیروزی، فراتر از یک اقدام نظامی ساده بود و او را به عنوان یک رهبری مدبر و هوشمند نشان می‌دهد:

رهبری مدبرانه: میرویس خان از نارضایتی عمیق قبایل افغان از ظلم و تعدیات والی گرجی، از جمله مالیات‌های سنگین، مصادره اموال، و توهین به مقدسات مذهبی استفاده کرد. او با درایت، این خشم پراکنده را به یک اراده جمعی برای قیام تبدیل کرد.

دیپلماسی و فریب هوشمندانه: او در ابتدا با تظاهر به وفاداری، اعتماد گرگین خان را جلب کرد. سفر او به اصفهان و مکه نیز بخشی از همین راهبرد بود تا ضمن ارزیابی اوضاع، فتوای شرعی لازم برای مشروعیت بخشیدن به قیام را کسب کند.

استفاده از فرصت طلایی: میرویس خان با آگاهی کامل از تحرکات نظامی دشمن، دقیقاً لحظه‌ای را برای شورش انتخاب کرد که پادگان دشمن در ضعیف‌ترین حالت ممکن بود.

معمار یک دولت نوپا: پس از پیروزی، میرویس خان به سادگی به یک شورشگر محلی تبدیل نشد، بلکه حکومت مستقلی را در قندهار بنیان نهاد و بنیان‌گذار دودمان هوتکیان گردید.

اهمیت قیام میرویس خان در تاریخ سیاسی منطقه:

اهمیت این قیام را می‌توان به شرح زیر خلاصه کرد:

پایان سلطه ۲۰۰ ساله صفویان: این قیام به طور عملی به سلطه طولانی مدت امپراتوری صفوی بر قندهار و مناطق اطراف آن پایان داد و برای اولین بار در دوره معاصر، یک دولت مستقل بومی را در این منطقه ایجاد کرد.

نقطه عطفی در فروپاشی صفویان: این رویداد، نقطه شروعی برای زوال نهایی امپراتوری صفوی بود. پیروزی میرویس خان، الهامبخش دیگر شورش‌ها شد و در نهایت، پسرش محمود هوتکی در سال ۱۷۲۲ میلادی، اصفهان، پایتخت صفویان را فتح کرد.

بنیان‌گذار هویت ملی نوین افغانستان: میرویس خان با اتحاد قبایل و ایجاد یک دولت مستقل، **سنگ بنای دولت-ملت مدرن افغانستان** را گذاشت. به همین دلیل، او در میان پشتون‌ها به عنوان «میرویس نیکه» (میرویس پدرکلان) شناخته می‌شود و او را یکی از پدران بنیان‌گذار افغانستان امروزی می‌دانند.

ایجاد یک مدل حکومتی: او نشان داد که می‌توان بر پایه مشورت (جرگه)، میثاق ملی و مشروعیت حقوقی یک نظام سیاسی پایدار ایجاد کرد، نه صرفاً بر اساس زور.

در یک کلام، قیام میرویس خان هوتک در ۲۱ اپریل ۱۷۰۹، یک رویداد تعیین‌کننده در تاریخ منطقه بود که نه تنها به سلطه یک امپراتوری قدرتمند پایان داد، بلکه مسیر تاریخ را برای شکل‌گیری یک هویت و دولت جدید در قلب آسیا هموار ساخت.

پیروزی قیام ۲۱ اپریل ۱۷۰۹ میلادی میرویس خان، تنها پایان اشغال گرجی‌ها نبود، بلکه آغاز تولد یک نهاد حقوقی جدید در نقشه سیاسی منطقه بود. میرویس خان با درکی فراتر از زمانه خود، بلافاصله اقدامات زیر را برای تثبیت حاکمیت ملی انجام داد:

۱. تأسیس نظام امارت ملی (National Emirate):

او از پذیرش لقب «شاه» در ابتدا خودداری کرد تا بر جنبه مردمی و انتخابی بودن حاکمیت خود تأکید کند. این اقدام، دولت او را از سلطنت‌های مطلقه صفوی و مغولی متمایز کرد و پیوند میان دولت و ملت (قبایل) را مستحکم ساخت. اما بعد از مطمئن شدن از این موضوع سکه بنام خود ضرب زد و اعلان پادشاهی کرد که جان ملکم دیپلمات انگلیسی آنرا در کتاب خود تایید کرده است.

۲. دیپلماسی فعال با قدرت‌های منطقه‌یی:

میرویس خان بلافاصله مکاتباتی را با امپراتوری مغولی هند (دولت دهلی) آغاز کرد. او با تکیه بر سوابق تاریخی پشتون‌ها در هند (لودی‌ها و سوری‌ها)، تلاش کرد تا قندهار را به عنوان یک «دولت حایل» (Buffer State) مستقل و متحد دهلی معرفی کند تا از فشار نظامی صفویان بکاهد.

۳. مشروعیت حقوقی و مذهبی:

استفاده از فتوای مکه در سطح بین‌المللی، پاسخی محکم به ادعاهای دربار اصفهان بود. این اقدام نشان داد که حاکمیت هوتکی بر پایه «حق تعیین سرنوشت» و دفاع از ارزش‌های دینی بنا شده است، نه شورش غیرقانونی.

۴. ضرب سکه و استقلال اقتصادی:

او با الگوبرداری از «روپیه شیرشاهی»، تلاش کرد تا نظام پولی مستقلی را پی‌ریزی کند. ضرب سکه در آن زمان، مهم‌ترین نشانه حقوقی استقلال یک دولت در نظام بین‌الملل به شمار می‌رفت. متعاقباً شاه اشرف هوتکی در اصفهان سکه طلای اشرفی را معرفی نمود که تا امروز این سکه‌های طلا به همین نام «اشرفی» در ایران معروف اند.

پشتون‌ها تجربه حکمرانی در هند (لودی‌ها و سوری‌ها) را در حافظه تاریخی خود داشتند. میرویس‌خان از این «میراث جهانداری» برای ایجاد وفاق استفاده کرد. اقوام دیگر در آن مقطع فاقد یک رهبری سیاسی واحد بودند که بتواند فراتر از دفاع محلی، طرحی برای «تأسیس دولت» ارائه دهد.

پشتون‌ها در منطقه ما یک «توده جمعیتی پیوسته» (Contiguous Population) را تشکیل می‌دادند که تا امروز پا برجاست. برخلاف سایر اقوام که ممکن بود در واحات (Oases) یا شهرهای محصور و جدا از هم زندگی کنند، پشتون‌ها در سراسر این مسیر جغرافیایی حضور داشتند.

این پیوستگی به میرویس‌خان اجازه داد تا یک «شبکه ارتباطی قبیله‌ای» ایجاد کند که از قندهار تا مناطق قبایلی هم‌مرز با هند گسترش داشت. این یعنی قیام می‌توانست از یک نقطه شروع شود و به سرعت در یک پهنه وسیع انسانی تکثیر یابد.

اشاره به نکته جمعیتی تحلیل‌های فوق را از یک نگاه صرفاً سیاسی به یک تحلیل «ژئوپلیتیک و دموگرافیک» ارتقا می‌دهد. این نشان می‌دهد که میرویس‌خان با درک درست از «قدرت عدد و نفوس»، توانست انرژی نهفته در این توده انسانی را در مسیر استقلال ملی هدایت کند.

میرویس‌خان نه به عنوان یک رهبر قومی، بلکه به عنوان تنها رهبر دارای «ابزار قدرت» و «مشروعیت مذهبی» توانست خلأ قدرت را پر کند و دولتی بسازد که در نهایت چتر حمایتی برای تمام اقوام منطقه گردید.

نقش میرویس‌خان و نقش شاه امان‌الله خان در تاریخ افغانستان:

این پندار که تجلیل از میرویس‌خان هوتک، نقش شاه امان‌الله خان را کمرنگ می‌کند، درست نیست. این دو شخصیت، هر کدام در جایگاه خود، نقشی بی‌نظیر و مکمل در تاریخ افغانستان

ایفا کرده‌اند. یکی نماد «آغاز» هویت ملی و دیگری نماد «تثبیت» آن در عرصه بین‌المللی است.

برای روشن‌تر شدن موضوع، بهتر است نقش هر یک را جداگانه بررسی کنیم:

میرویس‌خان هوتک: معمار استقلال سرزمین:

میرویس‌خان هوتک (نیکه) را باید بنیان‌گذار نخستین دولت مستقل بومی در جغرافیای امروز افغانستان دانست.

دست‌آورد تاریخی: او در سال ۱۷۰۹ میلادی با رهبری یک قیام موفق، به بیش از دو قرن سلطه امپراتوری صفوی بر قندهار پایان داد و یک حکومت مستقل را پایه‌گذاری کرد.

اهمیت نمادین: به دلیل این نقش بنیادین، او در میان مردم به «میرویس نیکه» (میرویس پدرکلان) و «پدر بزرگ ملت» (Grandfather of the Nation) شهرت یافته است. در واقع، او سنگ بنای هویت سیاسی مستقل افغان‌ها را گذاشت.

شاه امان‌الله خان: معمار استقلال بین‌المللی:

نقش شاه امان‌الله خان در جایگاهی دیگر، اما به همان اندازه حیاتی است. اگر میرویس‌خان «میهن» را ساخت، امان‌الله خان «حاکمیت» آن میهن را در سطح جهان به رسمیت شناخت.

دست‌آورد تاریخی: مهم‌ترین اقدام او، برسمیت‌شناسی یا تسجیل استقلال کامل افغانستان در امور داخلی و امور خارجی توسط وزیر خارجه بریتانیا در هشتم آگست در سال ۱۹۱۹ میلادی در معاهده راولپندی است. این پیروزی دیپلماتیک و نظامی، افغانستان را به عنوان یک کشور کاملاً مستقل در جامعه جهانی تثبیت کرد.

اهمیت نمادین: او به عنوان «غازی» (جنگجوی پیروز در راه اسلام) و یک پادشاه مدرنیست شناخته می‌شود که اصلاحات گسترده‌ای را برای پیشرفت کشور آغاز کرد.

نتیجه‌گیری: دو حلقه از یک زنجیر:

به عبارت ساده‌تر، میرویس‌خان هوتک و شاه امان‌الله خان، هر کدام یک فصل از کتاب استقلال افغانستان را رقم زده‌اند؛ فصل اولی با عنوان «تولد یک ملت» و فصل دومی با عنوان «بلوغ یک دولت».

تجلیل از یکی، هرگز به معنای نادیده گرفتن دیگری نیست. تاریخ افغانستان سرشار از شخصیت‌های بزرگی است که هر کدام در مقطع خود، نقشی سرنوشت‌ساز ایفا کرده‌اند. بزرگداشت میرویس‌خان، یادآور ریشه‌های استقلال است و بزرگداشت امان‌الله خان، پاسداشت تثبیت و تحکیم آن استقلال. هر دو، برای درک درست از هویت ملی ما، ضروری و مکمل یکدیگرند.

منابع:

- **سر جان ملکم، تاریخ ایران: (The History of Persia)**
 - توضیح: این کتاب که در سال ۱۸۱۵ در لندن منتشر شده، یکی از معتبرترین و جامع‌ترین تواریخ نوشته‌شده به زبان انگلیسی درباره ایران است. سر جان ملکم، دیپلمات و تاریخ‌نگار بریتانیایی، در این اثر به وقایع قندهار و نقش میرویس‌خان پرداخته است. منبع اصلی او برای این وقایع، گزارش‌های یوناس هانوی، بازرگانی است که معاصر میرویس‌خان بوده است.
 - ارجاع دقیق: *The History of Persia, from the Most Early Period to the Present Time*, ۱۸۱۵م، جلد اول، صفحه ۶۰۶.
- **یوناس هانوی، سفری به سواحل بحر خزر (An Historical Account of the British Trade Over the Caspian Sea):**
 - توضیح: این کتاب که در سال ۱۷۵۳ منتشر شده، روایت‌های دست‌اولی از منطقه و وقایع آن دوران ارائه می‌دهد. هانوی خود در زمان وقوع قیام در منطقه بوده و گزارش‌های او درباره میرویس‌خان و ضرب سکه، جزو دست‌اول‌ترین منابع غربی محسوب می‌شود.
- **پدر جوداس تادنوس کراسینسکی، تاریخ انقلابات اخیر ایران (The History of the late Revolutions of Persia):**
 - توضیح: کراسینسکی یک کشیش یسوعی لهستانی بود که در جریان سقوط اصفهان در سال ۱۷۲۲ میلادی در آن شهر حضور داشت. گزارش او از رویدادها، جزئیات ارزشمندی را ارائه می‌دهد.
- **منابع معتبر تاریخی و پژوهشی مدرن**

این دسته شامل کتاب‌ها و مقالاتی است که توسط تاریخ‌نگاران برجسته معاصر نوشته شده‌اند.
- **لارنس لاکهارت، سقوط سلسله صفوی (The Fall of the Safavi Dynasty):**
 - توضیح: این کتاب (چاپ ۱۹۵۸) یکی از دقیق‌ترین و جامع‌ترین پژوهش‌های مدرن درباره علل و نتایج سقوط صفویان است و به طور مفصل به نقش هوتکیان و قیام میرویس‌خان پرداخته است.
- **جورج بروس مالیسون، تاریخ افغانستان: (History of Afghanistan)**

○ توضیح: این کتاب که در سال ۱۸۷۸ منتشر شده، به عنوان یکی از نخستین تواریخ جامع غربی درباره افغانستان شناخته می‌شود. مالیسون در این اثر، میرویس‌خان را با عنوان «واشنگتن افغانستان» می‌ستاید.

• میر غلام‌محمد غبار، *افغانستان در مسیر تاریخ*:

○ توضیح: این کتاب یکی از مهم‌ترین و جامع‌ترین منابع تاریخی به زبان فارسی درباره تاریخ افغانستان است و به تحلیل دقیق ساختارهای سیاسی و اجتماعی دوران هوتکیان می‌پردازد.

دانشنامه‌ها و دایرةالمعارف‌های معتبر

• دانشنامه ایرانیکا: (Encyclopædia Iranica)

○ توضیح: این دانشنامه یکی از معتبرترین منابع علمی درباره تاریخ و فرهنگ ایران و سرزمین‌های همجوار است. مدخل‌های تخصصی آن درباره «میرویس‌خان هوتک»، «دودمان هوتکیان» و «صفویان» از منابع کلیدی برای پژوهش هستند.

• ویکی‌پدیای فارسی و انگلیسی:

○ توضیح: مدخل‌های مرتبط با «شورش هوتکیان» و «میرویس‌خان هوتک» در این دانشنامه‌ها، با استناد به منابع معتبر علمی، به تفصیل به این وقایع پرداخته‌اند.

○ شواهد: در ویکی‌پدیای فارسی به صراحت به قیام در تاریخ ۲۱ آوریل ۱۷۰۹ اشاره شده است و در ویکی‌پدیای انگلیسی نیز این تاریخ به عنوان روز وقوع شورش ثبت شده است.

(پایان)

